

Birger Gerhardssonin näkemys Jeesus- traditioiden välittymisestä – Miten rabbiinisen mallin esittäminen edisti tieteellistä keskustelua?

Tuomas Havukainen
tuomas.havukainen@abo.fi

1. Johdanto

Tieteellisissä piireissä keskustellaan tällä hetkellä kiivaasti siitä, millä tavalla alkuseurakunta välitti Jeesus-traditioita.¹ Tässä keskustelussa on ollut merkittävässä roolissa niin sanottu skandinaavinen koulukunta eli rabbiininen malli, jonka kaksi ruotsalais-ta Uuden testamentin tutkijaa, Harald Riesenfeld ja Birger Gerhardsson, kehittivät. Erityisesti Gerhardsson oli monessa suhteessa kriittinen Martin Dibeliuksen ja Rudolf Bultmannin muotokriittisiä, romanttisen kansanrunouden välittymiseen perustuvia selitysmalleja kohtaan,² ja tahtoi tarjota sensitiivisemmän vaihtoehdon Jeesus-traditioiden välittymisestä ja kehittymisestä.³ Kuitenkin varhaisten murska-arvioiden vaikutuksesta Gerhardssonin työ sivuutettiin seuranneiden vuosikymmenten aikana anakronistisena ja perusteettomana.⁴ Tässä artikkelissa käsittelen Gerhardssonin näkemystä ja arvioin sitä vastaan suunnattua kritiikkiä. Samalla pyrin osoittamaan, miten hänen väitteensä ja huomionsa ovat edistäneet tieteellistä tutkimusta aiheen tiimoilta.

-
- 1 Ks. esim. E. Eve, *Behind the Gospels: Understanding the oral tradition* (London: SPCK, 2013); R. A. Horsley, *Text and Tradition in Performance and Writing* (BPC 9; Eugene: Wipf and Stock, 2013); J. D. G. Dunn, *The Oral Gospel Tradition* (Grand Rapids: Eerdmans, 2013); R. Rodríguez, *Oral Tradition and the New Testament: A Guide for the Perplexed* (London: Bloomsbury T & T Clark, 2014); M. F. Bird, *The Gospel of the Lord: How the Early Church Wrote the Story of Jesus* (Grand Rapids: Eerdmans, 2014).
 - 2 M. Dibelius, *Die Formgeschichte des Evangeliums* (Tübingen: Mohr, 2. uudistettu painos, 1933); R. Bultmann, *Die Geschichte der synoptischen Tradition* (Göttingen: Vandenhöck & Ruprecht, 3. painos, 1958); myös K. L. Schmidt, *Der Rahmen der Geschichte Jesu: literarkritische Untersuchungen zur ältesten Jesusüberlieferung* (Berlin: Trowitzsch & Sohn, 1919). Vaikka "Schmidtin vaikutus jää huomattavasti Dibeliuksen ja Bultmannin varjoon" (Rodríguez, *Oral Tradition*, ss. 33, 123), termi "itsenäiset oraaliset yksiköt" perustuu kuitenkin hänen argumentointinsa, jossa hän kyseenalaistaa evankeliumien esittämän kokonaiskuvan. Ks. V. Taylor, *The Formation of the Gospel Tradition: Eight Lectures* (London: Macmillan, toinen editio, 1949), ss. 12–13; Eve, *Behind*, ss. 15–16; J. D. G. Dunn, *Jesus Remembered* (Grand Rapids: Eerdmans, 2003), s. 74.
 - 3 B. Gerhardsson, *Memory and Manuscript: Oral Tradition and Written Transmission in Rabbinic Judaism and Early Christianity* (Lund: Gleerup, 1961); idem, *Tradition and Transmission in Early Christianity* (Lund: Gleerup, 1964). Tässä artikkelissa viitataan vuoden 1998 kokoomateokseen hänen kahdesta kirjastaan (Grand Rapids: Eerdmans).
 - 4 Erityisesti M. Smith, "A Comparison of Early Christian and Early Rabbinic Tradition", *JBL* 82 (1963), ss. 169–176; J. Neusner, "In Quest of the Historical Rabban Yohanan ben Zakkai", *HTR* 59 (1966), ss. 391–413.

2. Muodollinen, kontrolloitu traditio

Harald Riesenfeld⁵ ja hänen oppilaansa Birger Gerhardsson⁶ tarjosivat tuotannosaan merkittävimmät kilpailevat mallit varhaiselle muotokritiikille.⁷ Molempien vaiutteet olivat skandinaavisessa Vanhan testamentin tutkimuksessa,⁸ ja he kyseenalaistivat käsityksen varhaisten kristillisten yhteisöjen muuntautuvasta ja nimettömästä traditiosta. Heidän mukaansa evankeliumien taustalla oleva suullinen traditio oli muodollisesti kontrolloitua, ja sitä välitettiin rabbiinisiin opetus- ja muistitekniikoihin verrattavilla tavoilla.⁹ Erityisesti Gerhardssonin tutkimusta aiheesta pidetään merkittävänä, ja keskusteluissa viitataan laajasti hänen käsityksiinsä muistista sekä Jeesus-traditioiden luonteesta ja välittämisestä.¹⁰

2.1. Birger Gerhardssonin malli

Gerhardssonin näkemystä tutkittaessa on hyvä lähteä liikkeelle hänen väitöskirjaan, vaikka hän myöhemmissä artikkeleissaan avasi ja toisaalta myös muokkasi kantaansa.¹¹ Teoksessaan Gerhardsson esitteli aluksi materiaalin, jota hän käytti vertailupohjana varhaiskristilliselle traditionvälitykselle.¹² Hän keskittyi juutalaiseen

5 Uuden testamentin eksegetiikan professori Uppsalan yliopistossa 1953–1979.

6 Eksegeettisen teologian professori Lundin yliopistossa 1965–1992.

7 H. Riesenfeld, *The Gospel Tradition and its Beginnings: A Study in the Limits of "Formgeschichte"* (London: Mowbray, 1957); idem, *The Gospel Tradition* (Philadelphia: Fortress, 1970); Gerhardsson, *Memory*; idem, *Tradition*.

8 Vanhan testamentin tutkimuksessa oli ns. "Uppsalan koulukunta", johon kuuluivat mm. Gerhardssonin Vanhan testamentin professori Ivan Engnell sekä G. W. Ahlström, H. S. Nyberg, Helmer Ringren, ja Geo Widengren; ks. G. Widengren, "Tradition and Literature in Early Judaism and in the Early Church", *Numen* 10 (1963), ss. 42–83 (43–44); B. Gerhardsson, "The Secret of the Transmission of the Unwritten Jesus Tradition", *NTS* 51 (2005), ss. 1–18 (1–2); S. Byrskog, "Introduction", W. Kelber ja S. Byrskog (toim.), *Jesus in Memory: Traditions in Oral and Scribal Perspectives* (Waco: Baylor University Press, 2009), ss. 1–20 (4–5).

9 Riesenfeld, *The Gospel Tradition and its Beginnings*; idem, *The Gospel Tradition*; Gerhardsson, *Memory*; idem, *Tradition*; contra Dibelius, *Formgeschichte*, ss. 1–8; Bultmann, *Geschichte*, ss. 1–8.

10 Gerhardssonin mallia ovat kehittäneet eteenpäin R. Riesner, *Jesus als Lehrer: Eine Untersuchung zum Ursprung der Evangelien-Überlieferung* (Tübingen: Mohr Siebeck, 1981); idem, "Jesus as Preacher and Teacher", Wansbrough (toim.), *Jesus and the Oral Gospel Tradition* (JSNTSup 64; Sheffield: Sheffield Academic Press, 1991), ss. 185–210; S. Byrskog, *Jesus the Only Teacher: Didactic Authority and Transmission in Ancient Israel, Ancient Judaism and the Matthean Community* (ConBNT 24; Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1994); idem, *Story as History – History as Story* (WUNT 123; Tübingen: Mohr Siebeck, 2000).

11 Gerhardsson, *Memory*; myös idem, *Tradition*; idem, *The Origins of the Gospel Tradition* (London: SCM, 1979); idem, "Der Weg der Evangelientradition", P. Stuhlmacher (toim.), *Das Evangelium und die Evangelien. Vorträge vom Tübinger Symposium 1982* (WUNT 28; Tübingen: Mohr Siebeck, 1983), ss. 79–102; idem, *The Gospel Tradition* (ConBNT 15; Lund: Gleerup, 1986); idem, "Illuminating the Kingdom: Narrative Meshalim in the Synoptic Gospels", Wansbrough, *Jesus*, ss. 266–309; idem, "The Secret", ss. 1–18. Gerhardssonin artikkelit (1979, 1983, 1986) julkaistiin yhdessä englanniksi teoksena Gerhardsson, *The Reliability of the Gospel Tradition* (Grand Rapids: Baker Academic, 2001).

12 Tässä artikkelissa ei ole mahdollista käydä läpi yksityiskohtaisesti Gerhardssonin käyttämiä rabbiinisia lähteitä. Tässä keskitytään muodolliseen traditionvälitysmenetelmään eli nimenomaan muistiin painamiseen ja opetuksen toistamiseen sekä evankeliumitraditioiden välittämiseen varhaiskristillisyydessä.

Tooraan tannaiittisella (n. 10–220 jaa.) ja amoraaisella kaudella (n. 220–500 jaa.).¹³ Verrokkimateriaalin rajausta oli tarkoituksellista.¹⁴ vaikka hän myönsi, että Jerusalemin tuhoutuminen vuonna 70 jaa. ja vuonna 135 jaa. loppunut Bar Kokhban kapina muuttivat rabbiinisia käsityksiä ja toimintaperiaatteita, hän päätteli, että merkittäviä uusia opetustekniikoita ei kehitetty vuoden 70 jälkeen.¹⁵ Lisäksi Gerhardsson selvitti hellenististen ryhmien traditionvälitystekniikoita, koska Palestiinan juutalaisuudessa ja juutalaisessa opetusjärjestelmässä oli havaittavissa hellenististä vaikutusta.¹⁶

Gerhardsson erotteli toisistaan kirjallisen ja suullisen Tooran välittämisen. Hän korosti jälkimmäistä, jota välitettiin juutalaisuudessa eri konteksteissa, joista ”koulu” (בֵּית מדרש) oli tärkein. Kun pyhä traditio oli osa arkipäiväistä elämää, suullisen Tooran säilyttäminen ja välittäminen kuuluivat oppineiden ryhmille.¹⁷

Kirjoitetun Tooran tapaan myös suullisen Tooran opiskeluun ja välittämiseen kuului erilaisten lausahdusten ja kertomusten opetteleminen ulkoa. Suullinen Toora opiskeltiin toistamalla, mutta kirjoitettu teksti opiskeltiin lukemalla. Suullinen Toora tulkitsi, täydensi ja myös muutti kirjoitetun Tooran sisältöä.¹⁸

Opiskelua ja tulkintaa ei kuitenkaan sekoitettu toisiinsa. Traditionvälittämisessä käytettiin samaa perusmenetelmää kaikilla opiskelutasoilla: traditionvälittäjä toisti suullisen tekstin opiskelijoille, ja vaati sen jälkeen heitä tulkitsemaan sen. Suullisen Tooran tuntemusta ilman tulkintaa pidettiin riittämättömänä, vaikka tulkinta opiskelijujen lähtötasolla oli usein alkeellista.¹⁹ Peruseriaatteena oli ”opi ensin, ymmärrä sitten”. Tämä painottaa opettajan alkuperäisten sanojen säilyttämistä. Apuna olivat tiivistäminen ja lyhentäminen,²⁰ muistamisen aputekniikat,²¹ kirjoitettujen muistiinpanojen ottaminen²² sekä toistaminen.²³ Tähän liittyivät myös tavat, joilla saatiin kerrattua muistiin painettuja suullisia traditioita, joita oli usein valtavia määriä.²⁴

Gerhardsson jakoi suullisen Tooran materiaalin kahteen traditioluokkaan, opetuksiin ja kertomuksiin.²⁵ Välitettäviin traditioihin lisättiin tyypillisesti opillista materiaalia sekä erillisiä, inspiroituja selityksiä. Mukana oli myös muistoja rabbiinien teoista. Oppilaat painoivat mieleensä uusien lausahdusten kanssa lyhyitä halakhisia kannanottoja. Opillisten kannanottojen liittäminen eri muodoissaan prosessin eri vaiheissa johti siihen, että samoista traditioista oli liikkeellä eri versioita. Myös hagg-

13 Gerhardsson, *Memory*, ss. 19–189, erit. ss. 19–42.

14 Ks. erityisesti Gerhardsson, *Memory*, s. 30; ks. myös Byrskog, ”Introduction”, s. 6. Gerhardssonin syyttäminen tässä asiassa suorasta anakronismista on perusteetonta.

15 Gerhardsson, *Memory*, ss. 77–78. Esimerkiksi Gerhardsson argumentoi, että Rabbi Akiba (n. 40–137 jaa.) oli merkittävässä roolissa ”suullisen Tooran materiaalin uudelleeneditoinnissa”, mutta hänen mishnansa ei ”esitä täysin uusia traditionvälitys-, oppimis- tai opiskelutekniikoita.”

16 Gerhardsson, *Memory*, ss. 22–27, 86–89, 150.

17 Gerhardsson, *Memory*, ss. 72–78.

18 Gerhardsson, *Memory*, ss. 79–83, 113–114; ks. Byrskog, ”Introduction”, s. 7.

19 Gerhardsson, *Memory*, ss. 93–112, 113–119.

20 Gerhardsson, *Memory*, s. 137, קְצָרָה דְּרַבְּנָן -periaatteen (”lyhimmin”) mukaan, joka oli yleinen rabbiinisessa juutalaisuudessa.

21 Gerhardsson, *Memory*, s. 153: ”Tradition eri osat ryhmitellään muistilinkkien, kuten avainsanojen, avulla.”

22 Gerhardsson, *Memory*, ss. 157–63 väittää, että vaikka opiskelijat saattoivat käyttää henkilökohtaisia muistiinpanoja muistinsa tukena, näitä ei pidetty arvovaltaisina.

23 Gerhardsson, *Memory*, ss. 163–168.

24 Gerhardsson, *Memory*, ss. 168–170.

25 Gerhardsson, *Memory*, ss. 171–189.

diseen materiaaliin lisättiin opetuksia, joita opettajat halusivat oppilaidensa muistavan. Oppilaat sisällyttivät traditioihin myös kommentteja, joita heidän suures-ti kunnioittamansa opettajansa sanoivat satunnaisissa tilanteissa tai jokapäiväisissä keskusteluissa. Mukaan liitettiin joskus jopa irrallisia ja asiaan hyvin etäisesti liittyviä lausahduksia.²⁶

Gerhardssonin mukaan rabbiininen traditio oli muiden antiikin traditioiden ta-voin tarkoitushakuista: tavoitteena oli ”tavalla tai toisella säilyttää ja levittää Tooran monipuolista viisautta kaikkiin elämäntilanteisiin”.²⁷ Kertomuksia rakennettaessa sil-minnäkijätodistukset opettajan sanoista tai teoista olivat tärkeitä; tästä poikkeuksen muodostaa lähinnä mielikuvituksellinen, haggadinen materiaali. Kun oppilas oli seu-rannut opettajaansa ja tämän opetuksia, hän kykeni käsittelemään ja ratkaisemaan kysymyksiä opettajansa tavoin.²⁸ Gerhardssonin malli selittää siis traditionvälitystä, joka perustuu säilyttämiseen ja joustamiseen, tiukkaan muistamiseen sekä ma-teriaalin dynaamiseen soveltamiseen uusissa tilanteissa ja uusien kysymysten kohdal-la.

Gerhardsson lähti soveltamaan rabbiinisia malleja varhaiskristillisen materiaalin selittämiseen, mutta pyrki välttämään liian yksioikoista toimintatapaa. Hän lähti liik-keelle kysyen, millä tavoin Jeesus-traditioita välitettiin apostolisena aikana.²⁹ Papias ja Irenaeus käyttivät kieltä, joka viittasi traditioiden vastaanottamiseen ja muistiin painamiseen. Varhaisen seurakunnan käsitys evankeliumien alkuperästä korosti opetuslapseutta ja muistia: he uskoivat, että kaikki neljä evankeliumia olivat peräisin ”luotettavilta traditionvälittäjiltä, jotka olivat joko yhden [Jeesuksen opetuslapset] tai kahden [apostolien opetuslapset] askeleen päässä Jeesuksesta.”³⁰ Varhaiset kirjoittajat eivät olleet tarkkoja evankeliumien kirjallisesta kategoriasta (Gattung): evankeliumit kirjoitettiin ylös varotoimenomaisesti, mikä heijastaa mui-naista epäluottamusta kirjoitettua sanaa kohtaan.³¹ Useat tekijät osoittavat, että varhaisen kirkon aikana (noin vuoteen 250 jaa. asti) evankeliumeja pidettiin ”pyhä-nä sanana” (ἱερός λόγος) tai ”suullisena (messiaanisenä) Toorana”, jota käytettiin pääasiassa suullisesti. Niitä ei niinkään nähty ”Pyhinä kirjoituksina” (ἱερὰ ἔγραφαί).³² Gerhardsson esitti, että suurin osa opetuslapsista ”tuli väestöryhmästä, jonka keskuudessa oppineita fariseuksia pidettiin opettajina ja hengellisinä johtaji-na”. Farisealaista suullisen ja kirjallisen Tooran jaottelua seuraten he alkoivat koos-taa suullisesta traditiosta evankeliumimateriaalia, ja käyttivät apuna myös kirjoitet-tuja muistiinpanoja.³³

Luukkaan evankeliumin ja Apostolien tekojen kirjoittaja oli keskeinen Gerhardssonin argumentaatioissa.³⁴ Gerhardsson hylkäsi ”eksegeettien keskuuteen tiukasti pesiytyneen vääринymmärryksen” (jota kannattivat tiukimmin Dibelius ja Bultmann), jonka mukaan varhaiskristillisen kirjoittajan tuli olla joko määrätietoinen teologi tai suhteellisen luotettava historioitsija. Juuri Luukas oli määrätietoinen teologi, jolla oli

26 Gerhardsson, *Memory*, ss. 174–181.

27 Gerhardsson, *Memory*, ss. 181–182.

28 Gerhardsson, *Memory*, ss. 183–184.

29 Gerhardsson, *Memory*, ss. 194–207.

30 Gerhardsson, *Memory*, s. 194.

31 Gerhardsson, *Memory*, ss. 195–197.

32 Gerhardsson, *Memory*, ss. 197–207, erit. s. 200.

33 Gerhardsson, *Memory*, ss. 201–202.

34 Gerhardsson, *Memory*, ss. 208–261.

apologeettinen tarve osoittaa silminnäkiätödistuksiin perustuvan tradition luotettavuus, mutta tämä ei vähentänyt hänen uskollisuuttaan traditiolle tai hänen suhteellista luotettavuuttaan historioitsijana.³⁵

Gerhardssonin mukaan Luukkaan evankeliumi ja Apostolien teot kuvaavat Jerusalemin apostolisen opetuksen keskuksena.³⁶ Kaksitoista apostolia olivat Jeesuksen maanpäällisen toiminnan ja ylösnousemuksen todistajia, ja tämä antoi heille auktoriteetin todistaa ja opettaa ”sanaa” heidän opettajansa Jeesuksen nimissä. Tämä tapa muistuttaa rabbiin oppilaiden tapaa puhua opettajiensa nimissä.³⁷ Luukkaan esityksessä ”sana” vastaa rabbiin suullista Tooraa. Apostolien tekojen puheet tiivistävät ”sanan”³⁸ sisältöä, vaikka seurakunta omaksui myös Israelin Kirjoitukset.³⁹ Apostolit osallistuivat myös ”sanan palvelukseen” (διακονία τοῦ λόγου), johon sisältyi ”sanan” opettamista ja keskustelua sen merkityksestä.⁴⁰ Vaikka Gerhardsson näki samankaltaisuutta mallintamassaan rabbiinissä juutalaisuudessa ja Luukkaan näkemyksissä, hän korosti alkuseurakunnan Kristus-keskeisyyttä Toora-keskeisyyden asemesta. Luukkaan Jeesus asetti esimerkin midrastisesta eksegeesistä,⁴¹ ja hänen jälkeensä apostolit jatkoivat Kirjoitusten kristologisella tulkinnalla.⁴²

Gerhardsson kuvasi Paavalin esimerkkinä evankeliumitradition välittäjästä, ja hänen maalaamansa kuva vastaa pääpiirteittäin Luukkaan evankeliumin ja Apostolien tekojen mallia.⁴³ Harald Riesenfeldin tavoin Gerhardsson kiinnitti huomiota Paavalin tekniseen kielenkäyttöön traditioiden välittämisestä.⁴⁴ Tällaista kieltä käytettiin ajoittain muodollisten kaavojen mukaisesti,⁴⁵ joten tällä tavalla ei olisi viitattu juuruihin tai saarnoihin.⁴⁶

Gerhardsson oli sitä mieltä, että Paavalin saarnaaminen (kerygma) ja opetus (didakhe) tuli erottaa toisistaan. Paavali sanoi saaneensa saarnansa eli kerygman suoraan Herralta (Gal. 1:11–12), ja se oli Paavalin sanoma pakanoille, jotka pelastuivat ilman lakia. Sen sijaan hänen opetuksensa eli didakhe sisälsi kaiken hänelle välitetyn tradition, jota hän myös välitti eteenpäin opetuksissaan.⁴⁷ Paavalin opetukset olivat

35 Gerhardsson, *Memory*, ss. 208–213, erit. s. 209; ks. esim. Dibelius, *Formgeschichte*, ss. 10–11; Bultmann, *Geschichte*, s. 52. Gerhardsson muutti myöhemmin kantaansa ja esitti, että Luukkaan esitys oli ”yksinkertaistettu ja jopa tarkoitushakuinen”, mutta tästä huolimatta oli sillä kannalla, että evankeliumitraditioiden välitys oli luotettavasti sellaisten henkilöiden varassa, joilla oli tietoa Jeesuksen opetuksista ja teoista. Ks. Gerhardsson, *Reliability*, ss. 61–63.

36 Gerhardsson, *Memory*, ss. 214–220, myös s. 334: ”Myös muissa seurakunnissa harjoitettiin logoksen kertomista, mutta Jerusalemin seurakunta oli varhaiskristillisyyden keskus, ja sen johtajia pidettiin koko kirkon korkeimpina opillisina auktoriteetteina.” Gerhardsson, *Reliability*, s. 50 myöhemmin jossakin määrin pehmensi tätä.

37 Gerhardsson, *Memory*, ss. 220–225.

38 Ks. Apt. 2:22–36; 3:12–26; 4:8–12; 5:29–32; 10:34–43.

39 Gerhardsson, *Memory*, ss. 225–234.

40 Gerhardsson, *Memory*, ss. 234–245.

41 Esim. Luuk. 4:16f., 24:27, 32, 44–45.

42 Gerhardsson, *Memory*, ss. 227–234, erit. ss. 228–230.

43 Gerhardsson, *Memory*, ss. 262–323.

44 Esim. παραλαμβάνειν; παραδίδοναι; ks. Riesenfeld, *The Gospel Tradition and its Beginnings*, ss. 17–20; contra Dibelius, *Formgeschichte*, 16–22. Riesenfeld esitti, että tällaista kieltä ei olisi käytetty epämääräisten kansantarujen välittämisestä.

45 Esim. 1. Kor. 11:23–25; 15:3–7.

46 Gerhardsson, *Memory*, ss. 13–14, 265–266, 281–283, 288–291. Ks. esim. 1. Kor. 11:2, 23–25; 15:1, 3–7; Gal. 1:9; 1. Tess. 2:13; 4:1; 2. Tess. 2:15; 3:6.

47 Gerhardsson, *Memory*, ss. 262–273, erit. s. 273.

peräisin Jerusalemissa, ja hän sai ne todennäköisesti Pietarilta käydessään ensimmäistä kertaa kaupungissa (Gal. 1:18). Paavalin arvostus Jerusalemiä kohtaan alkuperäisten apostolien opillisena keskuksena tulee ilmi siitä, että hän etsi sieltä tunnistusta apostoliudelleen ja evankeliumilleen (Gal. 2:1–2, 9).⁴⁸ Tästä huolimatta Paavalin toiminta heijastaa käsitystä, että myös hänellä oli oikeus käsitellä traditioita Jeesuksesta. Hän saattoi nähdä itsensä osana arvovaltaista apostolien ketjua, koska myös hän oli kohdannut ylönousseen Kristuksen.⁴⁹ Lisäksi entisenä hilleililäisenä fariseuksena hän välitti ja tulkitsi traditiota samalla tavalla kuin suullista Tooraa.⁵⁰ Gerhardssonin mukaan Paavalin aineisto tukee käsitystä, jonka mukaan nimettömien yhteisöjen sijasta evankeliumitraditiota välittivät ja tulkitsivat yksittäiset auktoriteettihahmot, ja traditio oli pääpiirteissään peräisin Jeesukselta itseltään.

Gerhardssonin viimeinen argumentti oli, että tradition alkuperä on Jeesus Nasarettiläisessä: hänen opetuksissaan, työssään ja kuolemassaan sekä hänen opetuslajensa kokemuksissa tyhjästä haudasta. Toisaalta traditioiden lähde on myös Toorassa, jota historiallinen Jeesus piti pyhänä kirjana, ja jonka hän pyrki tulkinallaan ”muuttamaan messiaaniseksi Tooraksi”.⁵¹ Jeesuksen seuraajat välittivät ja kirjoittivat ylös näitä traditioita. He eivät pitäneet Jeesusta pelkästään maallisena opettajana: hän oli Messias, Kristus, Ihmisen Poika, Jumalan Poika, Herra, jne. Gerhardsson väitti, että tällaisia näkemyksiä ei voi erottaa siitä, millä tavalla Jeesus ymmärsi oman työnsä, asemansa ja olemuksensa. Tällainen auktoriteettikäsitys sai varhaiset kristityt kiinnittämään erityistä huomiota traditionvälitykseen.⁵²

Gerhardsson korosti, että jokaisen juutalaisen opettajan tavoin Jeesus vaati opetuslapsiaan painamaan muistiin hänen opetuksensa.⁵³ Jerusalemin varhaisessa seurakunnassa nämä Jeesuksen lähimmät opetuslapset (apostolien kollegio) olivat ensimmäiset auktoriteettihahmot, jotka olivat vastuussa evankeliumitraditiosta. Heidän tehtävänä oli tutkia kirjoituksia ahkerasti (”midrastinen eksegeesi”) ja keskustella opillisista kysymyksistä. Rabbiiniseen tapaan Jeesuksen arvovaltaisia opetuksia ja kertomuksia hänen teoistaan painettiin muistiin, toistettiin, selitettiin ja sovellettiin.⁵⁴

Gerhardsson hylkäsi muutokriittisen ajatuksen, jonka mukaan traditioita välitettiin eteenpäin vain saarnaamalla, rohkaisemalla tai tekemällä apologetiikkaa.⁵⁵ Traditioita käytettiin todennäköisesti lisäksi myös rukouksissa, pyhillä aterioilla, laupudentyössä, eksorkismissa ja parantamisissa. Kuitenkin oleellinen *Sitz im Leben* traditioiden välittämisessä muistutti rabbiinista opetustilannetta, jossa traditioita kerrottiin, koottiin ja vakiinnutettiin. Apostolien kollegio perusti traditiot silminnäkökertomuksiin ja pyrki yhdistämään opetuksensa Kirjoitusten kanssa.⁵⁶ Gerhardsson

48 Gerhardsson, *Memory*, ss. 274–280.

49 Gerhardsson, *Memory*, ss. 280–282.

50 Gerhardsson, *Memory*, ss. 288–323, erit. ss. 302–306. Gerhardssonin mukaan Paavali kehitti oman opillisen, eettisen ja seurakunnallisen ”Talmudinsa” Kirjoitusten ja ”Misnan” eli evankeliumitradition perusteella, ja saarnasi tätä varhaiskristillisissä seurakunnissa.

51 Gerhardsson, *Memory*, ss. 324–335, erit. s. 327.

52 Gerhardsson, *Memory*, ss. 324–325.

53 Gerhardsson, *Memory*, ss. 326–329.

54 Gerhardsson, *Memory*, ss. 329–332.

55 Ks. Dibelius, *Formgeschichte*, ss. 9–16. Dibeliuksen mukaan traditioita käytettiin pääasiassa saarnaamiseen.

56 Gerhardsson, *Memory*, ss. 330–331, 335; myös Gerhardsson, *Reliability*, ss. 41–44.

ei kuitenkaan käsitelty kysymystä tradition tulkinnasta näissä tilanteissa.

Gerhardsson pohti traditionvälityksen mekanismien ja luotettavuuden lisäksi myös traditioiden muuttumista.⁵⁷ Hän hyväksyi ajatuksen, että traditiot muuttuivat ja kehittyivät jonkin verran. On mahdollista, että Jeesus opetti samoista asioista eri muodoissa; juutalaisuudessa oli opetusten kohdalla oma kategoriansa jonkin teeman variaatioille. Samoin suurin osa evankeliumimateriaalista on haggadista, ja tästä syystä sitä ei välitetty yhtä kirjaimellisesti kuin halakhista materiaalia.⁵⁸ Muunnelmia on saattanut tulla lisäksi jo varhaisessa vaiheessa, kun materiaali koottiin yhteen, ja monimutkainen käännösprosessi (pääasiassa arameasta kreikkaan) on saattanut synnyttää useampia versioita. Myöskään muistivirheiden osuutta ei voida sulkea pois. Kaiken lisäksi materiaalia toimitettiin, kun sitä tulkittiin ja sovellettiin uusiin tilanteisiin.⁵⁹

Gerhardssonin näkemys oli lyhyesti se, että Jeesus ja hänen opetuslapsensa pyrkivät luotettavaan traditionvälitykseen. Tästä huolimatta evankeliumeissa traditiot ovat tulkittuja, ja näin ollen ne eivät tarjoa täysin historiallisesti luotettavaa kuvaa siitä, mitä Jeesuksen toiminnan aikana tapahtui. Kuitenkin traditio on lähtökohtaisesti luotettavaa: sen takana ei ole muotokriitikkojen nimetöntä yhteisöä, joka kehitti tarinoita muuttuvia tilanteitaan ja tarpeitaan varten.

2.2. Gerhardssonin näkemysten kritiikki

Gerhardssonin näkemys on herättänyt paljon keskustelua tutkijoiden keskuudessa. Hänen rabbiniseen malliinsa kohdistettiin tyrmäävää kritiikkiä heti sen julkaisemisen jälkeen.⁶⁰ Morton Smithin ja Jacob Neusnerin varhaiset murska-arviot ovat pääasiallinen syy siihen, miksi Gerhardssonin näkemys lakaistiin pitkäksi aikaa sivuun.⁶¹

57 Gerhardsson, *Memory*, s. 334: ”Jos evankeliumitraditiota välitettiin tällä tavoin, miten eri rinnakaistraditioissa voi olla variaatioita?”

58 Tästä herää kysymys, missä Gerhardssonin painottama, kirjaimellisesti välitetty halakhinen materiaali on.

59 Gerhardsson, *Memory*, ss. 334–335. Gerhardsson hyväksyi muun muassa sen, että kaste- ja kiusausnarratiivit olivat kristittyjen kirjureiden luomuksia. Ks. Gerhardsson, *Reliability*, ss. 49–58, erit. ss. 55–56.

60 Ks. lista varhaisista arvosteluista teoksessa Gerhardsson, *Memory*, ss. xxiii, xxiv. Ks. erityisesti myötämielinen, vaikkakin kriittinen, varhainen arvio: J. A. Fitzmyer, ”Note: Memory and Manuscript: The Origins and Transmission of the Gospel Tradition”, *TS* 23 (1962), ss. 442–457.

61 Ks. M. Smith, ”A Comparison of Early Christian and Early Rabbinic Tradition”, *JBL* 82 (1963), ss. 169–176 (176), joka on kuuluisa siitä, että hän piti Gerhardssonin ajatusta ”mahdottomana”; Neusner, ”In Quest”, ss. 391–413.

Gerhardssonin näkemystä käsitellään ja kritisoidaan mm. seuraavissa teoksissa: W. D. Davies, ”Reflections on a Scandinavian Approach to the ‘Gospel Tradition’”, W. C. van Unnik (toim.), *Neotestamentica et Patristica: Freundesgabe Oscar Cullmann* (NovTSup 6; Leiden: Brill, 1962), ss. 14–34; P. H. Davids, ”The Gospels and the Jewish Tradition: Twenty Years After Gerhardsson”, R. T. France ja D. Wenham (toim.), *Gospel Perspectives, Vol. 1: Studies of History and Tradition in the Four Gospels* (Sheffield: JSOT, 1980), ss. 75–99; Riesner, *Jesus als Lehrer, passim*; idem, ”Jesus as Preacher and Teacher”, ss. 185–210; Kelber, *Oral and Written*, ss. 8–14; idem, ”Conclusion: The Work of Birger Gerhardsson in Perspective”, Kelber ja Byrskog, *Jesus in Memory*, ss. 173–206; E. P. Sanders, *Jesus and Judaism*, s. 15; E. P. Sanders ja M. Davies, *Studying the Synoptic Gospels*, ss. 129–132; D. Guthrie, *New Testament Introduction*, ss. 1031–1035; Neusner, ”In Quest”, ss. 391–413; idem, ”The Rabbinic Traditions About the Pharisees Before A.D. 70: The Problem of Oral Transmission”, J. Neusner (toim.), *The Origins of Judaism, Vol. 2: The Pharisees and Other Sects* (New York: Garland,

Toisaalta tämä varhainen kritiikki on hyvä nähdä myöhemmän keskustelun valossa: Neusner itse kirjoittaa Gerhardssonin kirjan uusintapainoksen (1998) esipuheessa olevansa pahoillaan, että aikanaan seurasi Smithiä, jonka tulkintaa pitää nyt yksinkertaistavana ja vääristelevänä.⁶²

Gerhardssonia kritisoidaan yleisimmin anakronismista: hänen väitetään sijoittaneen myöhemmät rabbiiniset tekniikat naivistisesti ensimmäiselle vuosisadalle.⁶³ Kuitenkin useat tutkijat ovat viime aikoina huomauttaneet, että tämä kritiikki on ainakin osittain perusteetonta.⁶⁴ Vaikka Gerhardsson tunnusti myöhemmin kirjoittaneensa väitöskirjansa tilanteessa, jolloin tutkimuksessa yleisesti suhtauduttiin optimistisemmin mahdollisuuteen juontaa rabbiinisesta traditiosta suora kuva varhaisempien vaiheiden tapahtumista,⁶⁵ hän ei koskaan väittänyt, että kaikkea olisi mahdollista soveltaa sellaisenaan Jeesuksen aikaan. Vaikka opetustekniikoita kehitettiin vuosien 70 jaa. ja 135 jaa. jälkeen, rabbit eivät luoneet täysin uusia menetelmiä. Näin ollen rabbiininen materiaali antaa ainakin jonkinlaisen kuvan ensimmäisen vuosisadan juutalaisista opetusmenetelmistä.⁶⁶

Toiseksi on huomattava, että Gerhardsson käsitteli laajemmin kreikkalais-roomalaisista oppimisjärjestelmää. Hän päätyi tulokseen, jonka mukaan suullisten traditioi-

1990), ss. 160–162; P. S. Alexander, "Orality in Pharisaic-Rabbinic Judaism at the Turn of the Eras", Wansbrough, *Jesus*, ss. 159–184; B. F. Meyer, "Some Consequences of Birger Gerhardsson's *Account of the Origins of the Gospel Tradition*", Wansbrough, *Jesus*, ss. 424–440; S. Talmon, "Oral Tradition and Written Transmission, or the Heard and Seen Word in Judaism of the Second Temple Period", Wansbrough, *Jesus*, ss. 121–158; B. W. Henaut, *Oral Tradition and the Gospels: The Problem of Mark 4* (JSNTSup 82; Sheffield: Sheffield Academic Press, 1993), ss. 41–53; Byrskog, *Jesus the Only Teacher, passim*; idem, *Story as History, passim*; idem, "Introduction", ss. 1–20; M. Jaffee, "Oral Tradition in the Writings of Rabbinic Oral Torah: On Theorizing Rabbinic Orality", *Oral Tradition* 14 (1999), ss. 3–32; idem, *Torah in the Mouth: Writing and Oral Tradition in Palestinian Judaism, 200 BCE–400 CE* (Oxford: Oxford University Press, 2001), *passim*; idem, "Honi the Circler in Manuscript and Memory: An Experiment in 'Re-Oralizing' the Talmudic Text", Kelber ja Byrskog, *Jesus in Memory*, ss. 87–111; H. W. Hollander, "The Words of Jesus: From Oral Traditions to Written Record in Paul and Q", *NovT* 42 (2000), ss. 340–357 (342–344); Dunn, *Jesus Remembered*, ss. 197–198; idem, *The Oral Gospel Tradition*, ss. 213–229; M. F. Bird, "The Formation of the Gospels in the Setting of Early Christianity", *WTJ* 67 (2005), ss. 113–134; idem, *The Gospel of the Lord*, ss. 83–90; R. Bauckham, *Jesus and the Eyewitnesses: The Gospels as Eyewitness Testimony* (Grand Rapids: Eerdmans, 2006), ss. 249–252; Tuckett, "Form Criticism", ss. 21–38; T. C. Mournet, "The Jesus Tradition as Oral Tradition", Kelber ja Byrskog, *Jesus in Memory*, ss. 39–61; D. E. Aune, "Jesus Tradition and the Pauline Letters", Kelber ja Byrskog, *Jesus in Memory*, ss. 63–86; L. Alexander, "Memory and Tradition in the Hellenistic Schools", Kelber ja Byrskog, *Jesus in Memory*, ss. 113–153; A. Kirk, "Memory", Kelber ja Byrskog, *Jesus in Memory*, ss. 155–172; M. Kankaanniemi, *The Guards of the Tomb (Matt. 27:62–66 and 28:11–15): Matthew's Apologetic Legend Revisited* (Åbo: Åbo Akademi University Press, 2010), ss. 59–62; Rodríguez, *Structuring Early Christian Memory, passim*; idem, *Oral Tradition*, ss. 34–36; Eve, *Behind*, ss. 33–46.

62 Neusner, "Foreword", Gerhardsson, *Memory*, ss. xxv–xlvi.

63 Erityisesti, Smith, "Comparison", ss. 169–176; myös Talmon, "Oral Tradition and Written Transmission", ss. 132–133; Davids, "The Gospels and the Jewish Tradition", ss. 76–81; Kelber, *Oral and Written*, s. 14; T. C. Mournet, *Oral Tradition and Literary Dependency: Variability and Stability in the Synoptic Tradition and Q* (WUNT 195; Tübingen: Mohr Siebeck, 2005), s. 64.

64 Ks. esim. Dunn, *Jesus Remembered*, s. 198; Bird, "Formation", ss. 125–127; Bauckham, *Eyewitnesses*, ss. 250–251; Byrskog, "Introduction", s. 6; Eve, *Behind*, s. 39.

65 Ks. Gerhardssonin esipuhe vuoden 1998 kokoomateokseen: Gerhardsson, *Memory*, ss. xii–xiii.

66 Ks. esim. Gerhardsson, *Memory*, ss. xii–xiii, 30, 77–78; idem, *Tradition*, ss. 14, 16–21; myös idem, *Reliability*, s. 73.

den mekaaninen välittäminen ei ollut pelkästään juutalainen tai rabbiininen käytäntö.⁶⁷ Myös muut tutkijat ovat vahvistaneet, että vastaavat menetelmät, kuten muistiin painaminen ja opetusten kopiaaminen, olivat yleisiä tuon ajan tunnetussa maailmassa.⁶⁸ Gerhardssonin perusanalogia on siis anakronismisyytteistä huolimatta kelvollinen: juutalaisten rabbiin mekaanisten opetusmenetelmien peruselementit olivat käytössä todennäköisesti jo ennen vuotta 70 jaa., ja ne valottavat tapaa, jolla varhaiset kristityt välittivät traditioita.⁶⁹ On siis reilua huomauttaa, että juutalaiset rabit tuskin olivat ensimmäisiä, jotka hyödynsivät muistia opettamisessa.

Gerhardssonin mallin kohdalla anakronismisyytteitä pitää kuitenkin käsitellä laajemmin. Hänen näkemyksensä farisealaisen ja rabbiinisen juutalaisuuden jatkumosta oli melko optimistinen. Muotokriitikkojen tapaan hän oletti, että ennen evankeliumien kirjoittamista Jeesus-traditiot olivat pelkästään suullisessa muodossa, eikä niitä kirjoitettu ylös.⁷⁰ Vaikka fariseuksilla oli suullista traditiota, joita he välittivät erillään Kirjoituksista,⁷¹ käsitys ”suullisen Tooran” puhtaasti suullisesta välittämisestä⁷² on todennäköisesti myöhempi kehitelmä amoraiselta kaudelta eli vuoden 200 jaa. jälkeen. Tästä syystä ajatusta ei voi soveltaa suoraan ennen vuotta 70 jaa. opetaneisiin fariseuksiin tai samalla aikakaudella tapahtuneeseen Jeesus-traditioiden välittymiseen.⁷³ Lisäksi Martin Jaffee on argumentoinut yksityiskohtaisesti sen puolesta, että vaikka antiikin aikana elävän opettajan ääntä pidettiin yleisesti kirjoitettua tekstiä parempana, missään vaiheessa ei ole kuitenkaan ollut täysin suullista traditionvälitystä.⁷⁴ Juutalaisuudessa myös fariseukset kirjoittivat ylös ”isien perinnäissääntöjä”,⁷⁵ ja Jeesuksen aikana oli ryhmiä, jotka hyödynsivät kirjoittamista laajasti (esimerkiksi Qumranin yhteisö).⁷⁶ Rabbiinisen materiaalin välittäminen tapahtui

67 Esim. Gerhardsson, *Memory*, ss. 22–27, 86–89, 150; ks. Byrskog, ”Introduction”, s. 6.

68 Riesner, *Jesus als Lehrer*, 3. luku; Bird, ”Formation”, s. 126; Alexander, ”Memory and Tradition in the Hellenistic Schools”, ss. 135–139, 152; näin myös Bauckham, *Eyewitnesses*, ss. 250–251; Eve, *Behind*, s. 39. Muistiin painamisesta opetusmenetelmänä kreikkalais-roomalaisessa maailmassa ks. esim. Quintilianus, *Inst. Orot.* 1.3.1; 2.4.15; Seneca, *Contr.* 1. esip. 2, 19; Plutarkhos, *Lib. Educ.* 13; Filon, *Vit. Mos.* 1:48; Ksenofon, *Symp.* 3:5–6; Diogenes Laertios, *Vit.* 10:1:12; C. S. Keener, *A Commentary on the Gospel of Matthew* (Grand Rapids: Eerdmans, 1999), s. 28; idem, *The Gospel of John: A Commentary* (2 vols.; Peabody: Hendrickson, 2004), ss. 1:57–62.

69 Ks. esim. Davies, ”Reflections on a Scandinavian Approach”, ss. 10, 33–34; Alexander, ”Orality in Pharisaic-Rabbinic Judaism”, ss. 159–184; Bird, ”Formation”, ss. 126–127.

70 Davids, ”The Gospels and the Jewish Tradition”, ss. 79; Talmon, ”Oral Tradition and Written Transmission”, ss. 146–148; Eve, *Behind*, ss. 39–40; ks. Gerhardsson, *Memory*, ss. 71–78, 79–83, 113–114.

71 Ks. Mark. 7:1–15 ja Josefus, *Ant.* 13.297–298; Bird, ”Formation”, s. 126.

72 Bauckhamin, *Eyewitnesses*, s. 251, mukaan Gerhardsson ”lienee –– harhautunut rabbiin ‘suullisen Tooran’ puhtaan suullisten välittämisperiaatteiden mukana (josta kirjoitetaan kohdassa B. Gittin 60a: ‘Suullisesti välitetyt sanoja ei ole lupa kirjoittaa ylös’)”

73 Ks. erityisesti Jaffee, *Torah in the Mouth*, 7. luku; Bauckham, *Eyewitnesses*, s. 251; Eve, *Behind*, ss. 39–40.

74 Jaffee, *Torah in the Mouth*, *passim*; idem, ”Oral Tradition in the Writings of Rabbinic Oral Torah”, ss. 23–24: ”Rabbiininen, suulliseen esitykseen perustuva traditio tulee nähdä laajana ja monipuolisena ilmiönä, joka kattaa dokumenttien rutiininomaista muistiin painamista (fixed-text transmission) ja vähemmän tiukat suulliset esitykset (free-text transmission)”. Myös s. 24, n. 30: ”–– en ole hänen [Gerhardssonin] kanssa samaa mieltä siitä, että kummastakin traditiosta olisi puuttunut kirjoitettujen tekstien vaikutus.”

75 Jaffee, *Torah in the Mouth*, 3. luku.

76 Jaffee, *Torah in the Mouth*, 2. luku.

aina suullisen esityksen ja kirjallisen tekstin vuorovaikutuksessa.⁷⁷ Jälkikäteen tarkasteltuna näyttää siis siltä, että Gerhardssonin rabbiininen malli ei ottanut tarpeeksi vakavasti kirjoitettujen tekstien merkitystä vuoteen 70 jaa. päättyneellä aikakaudella.

Gerhardssonin mallin kohdalla on kyseenalaistettu myös se, oliko historiallisella Jeesuksella tai hänen opetuslapsillaan tarpeellisia kirjallisia taitoja, joita Gerhardssonin kuvailema rabbiininen traditionvälitystilanne olisi vaatinut. Jeesuksen koti- paikka ja pääasiallinen toiminta-alue oli Galilean maaseudulla, jossa oli todennäköisesti vähän lukutaitoisia,⁷⁸ ja Jeesus-traditioiden mukaan hän kutsui johtaviksi opetuslapsikseen kolme kalastajaa, Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen, joiden ammatissa ei vaadittu kirjallisia taitoja.⁷⁹ Opetuslasten kohdalla Gerhardsson rakensi kuvan, joka on ristiriidassa Jeesus-traditioiden kanssa: hän esitti, että suurin osa opetuslapsista ”tuli todennäköisesti väestöryhmästä, jonka keskuudessa oppineita fariseuksia pidettiin opettajina ja hengellisinä johtajina”.⁸⁰ Tästä syystä he todennäköisesti tunsivat farisealaiset opetusmenetelmät. Kuitenkin Gerhardssonin *Tradition and Transmission* -kirjassa oleva väite, että evankeliumeissa opetuslapset kuvattiin ”oppimattomina” ideologisista syistä, on jossakin määrin ontuva. Ensiksi pitää huomauttaa, että tällaisten ideologisten muutosten esittäminen voi kyseenalaistaa koko Gerhardssonin perusajatuksen tradition luotettavuudesta.⁸¹ Toiseksi on huomattava, että sen lisäksi, että ”kirkko on aina nähnyt kaksitoista opetuslasta oppimattomina kansanmiehinä”, Gerhardsson puhui opetuslasten opetustaitojen kohentumisesta heidän johtaessaan kirkon toimintaa vuosikymmenten ajan.⁸² Tämä pakottaa kysymään, millä tavalla Gerhardsson hahmotti historiallisen tilanteen: oliko opetuslapsilla kokemusta juutalaisista (tai farisealaisista) opetusmenetelmistä heidän taustansa tähden (vastoin Jeesus-traditioiden antamaa kuvaa), vai oppivatko he nämä menetelmät vähitellen? Tästä epäselvyydestä huolimatta Gerhardsson oli oikeassa kiinnittäessään huomion ”erityisesti kristillisen eksegeesin ja teologian kehittymiseen” ennen evankeliumien kirjoittamista. Tämä ilmiö vaatii selitystä, eikä sitä voi kuitata viit- taamalla Jeesuksen opetuslasten oppimistasoon heidän kutsuhetkellään.⁸³

Historiallisen Jeesuksen kohdalla voidaan huomata, että Gerhardssonin esittämä perusanalogia Jeesuksen opettajarooliin ja ”rabbi”-nimikkeen välillä vaikuttaa historiallisesti perustellulta. Vaikka on mahdollista väitellä siitä, toimiko kirjoittaminen Jeesus-traditioiden välittymisen kontrolloivana tekijänä (ja miten suuri tämä vaiku-

77 Ks. esim. Jaffee, ”Oral Tradition in the Writings of Rabbinic Oral Torah”, ss. 3–32; idem, *Torah in the Mouth, passim*; Eve, *Behind*, ss. 39–40.

78 Ks. esim. C. Keith, *Jesus’ Literacy: Scribal Culture and the Teacher from Galilee* (LNTS/JSNTSup 413; London: Bloomsbury T & T Clark, 2011), ss. 71–123; idem, ”Early Christian Book Culture and the Emergence of the First Written Gospel”, C. Keith ja D. T. Roth (toim.), *Mark, Manuscripts, and Monotheism* (London: Bloomsbury T & T Clark, 2014), ss. 22–39 (35–36); C. Hezser, *Jewish Literacy in Roman Palestine* (TSAJ 81; Tübingen: Mohr Siebeck, 2001); myös Eve, *Behind*, ss. 10–11; contra A. Millard, *Reading and Writing in the Time of Jesus* (BS 69; Sheffield: Sheffield Academic, 2001).

79 Eve, *Behind*, ss. 40–41.

80 Gerhardsson, *Memory*, s. 202.

81 Eve, *Behind*, ss. 40–41; ks. Gerhardsson, *Tradition*, ss. 24–26.

82 Gerhardsson, *Tradition*, s. 25.

83 Gerhardsson, *Tradition*, ss. 25–26. Korostus alkuperäinen. Ks. Bauckham, *Eyewitnesses*, s. 288; Riesenfeld, *Jesus als Lehrer*, ss. 497–498, joka väittää, että Jeesus-liikkeessä on saattanut olla ihmisiä luku- ja kirjoitustaitoisista väestöluokista.

tus oli),⁸⁴ Jeesuksen rooli juutalaisena opettajana antaa viitteitä siitä, että rabbin ja oppilaan suhde kuvanee Jeesuksen suhdetta opetuslapsiinsa. Vaikka Jeesuksen karismaattis-profeettallinen johtamistyyli ei viittaa perinteiseen rabbiin tai kirjanoppineeseen⁸⁵ ja evankeliumeissa on suoria mainintoja, että Jeesus ei opettanut kirjanoppineiden tavoin,⁸⁶ Jeesukseen viittaaminen ”rabbina” ei kuitenkaan ole täysin sopimaton tapa leimata hänen opetustoimintaansa. Vaikka Jeesusta ei varmasti pidetty ”tyypillisenä juutalaisena rabbina” ja hän oli sekoitus monesta johtajaroolista (esimerkiksi tietäjistä, parantajasta ja profeetasta), opettaminen oli merkittävässä osassa hänen toiminnassaan. Ραββί on myös yleisin arvonimi, jolla Jeesusta kutsutaan evankeliumitraditioissa.⁸⁷

Tuoreessa tutkimuksessa on saatu viitteitä siitä, että Jeesuksen opetusmenetelmät antoivat ainakin joillekin hänen aikalaisilleen aihetta uskoa, että hän oli kirjanoppineen koulutuksen saanut juutalainen opettaja, vaikka todellisuudessa hän olisi vain muistuttanut tällaista.⁸⁸ Ei liene liian pitkälle vietyä olettaa, että Jeesuksen opetuslapset saivat häneltä jonkin verran farisealais-kirjanoppinutta vaikutusta. Fariseukset pitivät hänen opetuksiaan ja toimintaansa suorina haasteina ja kilpailuna, koska heitä arvostettiin paikallisina uskonnollisina auktoriteetteina.⁸⁹ Tästä herää kysymys, miksi Jeesus olisi käyttänyt merkittävästi erilaisia opetusmenetelmiä kuin hänen vastustajansa. Olisiko myös mahdotonta, että opetuslapset olisivat osoittaneet vähintään kasvavaa kiinnostusta pedagogisiin menetelmiin, jotka olivat tyypillisiä heidän kontekstilleen? Kaiken kaikkiaan Gerhardsson ei missään vaiheessa sanonut, että Jeesus oli tannaiittisen kauden rabbi tai että hänen opetuslapsensa olivat muodollisesti koulutettuja fariseuksia, vaikka hän vihjaa, että he eivät olleet ”koulutta-

84 Gerhardsson, *Memory*, s. 201–202; idem, ”Illuminating”, ss. 307, esitti, että kirjoitettuja muistiinpanoja, esimerkiksi kokoelmia Jeesuksen lausahduksista tai hänen teoistaan, on voitu käyttää muistin apukeinoina varhaiskristillisyydessä ennen täyspitkien evankeliumien kirjoittamista. Ks. *Eve, Behind*, ss. 8–14, joka huomauttaa, että muistiinpanot ovat käytännössä vain muistin tukikeinoja. Ks. Bauckham, *Eyewitnesses*, s. 289: muistiinpanot saattoivat parantaa mahdollisuuksia viedä suullista traditiota eteenpäin luotettavasti. Ks. myös Keith, ”Early Christian Book Culture”, ss. 31 n. 42, 37, joka ei toisaalta kiellä, että varhaiskristilliset käsikirjoitukset olisivat voineet toimia myös joskus myös muistin apukeinoina, mutta korostaa niiden ”laajempaa sosiaalista merkitystä” ryhmäidentiteetin säilyttämisessä ja sanoiksi pukemisessa.

85 M. Hengel, *The Charismatic Leader and His Followers* (käännös J. C. G. Greig; Edinburgh: T & T Clark, 1981), ss. 42–57; C.K. Barrett, *Jesus and the Gospel Tradition* (London: SPCK, 1967), ss. 9–10; teoksessa Bird, ”Formation”, ss. 113–134 (124); idem, *The Gospel of the Lord*, s. 85.

86 Ks. Mark. 1:22; Matt. 7:29; Smith, ”Comparison”, s. 172; teoksessa Bird, ”Formation”, ss. 113–134 (124); idem, *The Gospel of the Lord*, s. 85.

87 Ks. esim. G. Bornkamm, *Jesus of Nazareth* (käännös I. McLuskey, F. McLuskey ja J. M. Robinson; London: Hodder & Stoughton, 1973), ss. 57, 83, 96–97; B. D. Chilton, *Profiles of a Rabbi* (Atlanta: Scholars Press, 1989); idem, *Rabbi Jesus* (New York: Doubleday, 2000); Bird, ”Formation”, s. 126; ks. Keith, *Jesus’ Literacy*, ss. 165–188 Jeesuksen lukutaidosta. ραββί-sanan käytöstä evankeliumeissa, ks. BDAG (2000), s. 902.

88 Ks. Keith, *Jesus’ Literacy*, ss. 165–188, erit. s. 188, joka argumentoi tätä ”niiden varhaiskristillisten, Jeesuksen elämään liittyvien muistojen perusteella, joita esiintyy lähteissä”.

89 Ks. fariseuksista J. P. Meier, *A Marginal Jew: Rethinking the Historical Jesus: Volume Three: Companions and Competitors* (New York: Doubleday, 2001), ss. 289–388, erit. s. 339: ”Kaikki evankeliumimateriaali puhuu sen puolesta, että Jeesus oli kontaktissa fariseusten kanssa julkisen toimintansa aikana. Näiden kohtaamisten sävy on usein vihamielinen — sekä Jeesus että fariseukset taistelivat vaikutusvallasta Palestiinan juutalaisten massoihin —”

mattomia” siinä mielessä, missä evankeliumit antavat ymmärtää.⁹⁰ Gerhardssonin malli käänsi siis tutkijoiden huomion niihin tärkeisiin historiallisiin piirteisiin, jotka koskivat Jeesusta, juutalaiseen opettajaan, sekä hänen opetuslapsiaan. Näitä kysymyksiä ei useinkaan huomioitu muutokriittisessä tutkimuksessa.

Jotkut ovat kritisoineet Gerhardssonin mallia sen perusteella, että Uudessa testamentissa ei ole kuvauksia Jeesuksesta tai hänen opetuslapsistaan käyttämässä tiukkoja traditionvälitysmenetelmiä.⁹¹ On kuitenkin kyseenalaista, kuinka merkittävää tällaisen aineiston puuttuminen on. Eve huomauttaa, että ”jos Jeesus ja hänen opetuslapsensa käyttivät kulttuurilleen tyypillisiä opetus- ja oppimistekniikoita – Uuden testamentin kirjoittajilla ei olisi ollut mitään erityistä syytä kiinnittää asiaan huomiota, vaan sitä olisi pidetty itsestäänselvyytensä.”⁹² Lisäksi evankeliumimateriaalissa kuvataan, että Jeesus välitti elinaikanaan opetuksiaan oppilaidensa kautta. Tämä viittaa siihen, että opetuslapset painoivat ainakin jollakin tavalla hänen opetuksiaan muistiinsa.⁹³ Ei ole siis mahdotonta väittää, että Uudessa testamentissa käytetty, rabbiinisvaikutteinen terminologia⁹⁴ ”tarjoaa ainakin yhden, merkittävän yhtymäkohdan varhaiskristillisen traditionvälityksen ja rabbiinisen juutalaisuuden välillä.”⁹⁵

Jotkut tutkijat ovat Gerhardssonin tapaan pyrkineet esittämään historiallisia todisteita sen puolesta, että traditionvälityksessä käytettiin järjestelmällisesti muistitekniikoita.⁹⁶ Kuitenkaan kaikki ehdotukset eivät ole vakuuttavia. Bird on todennäköisesti oikeassa kommentoidessaan, että Riesnerin väite, että Markuksen evankeliumin viittaus Jeesuksen ”taloon” olisi eksplisiittinen viittaus Jeesuksen ”koulukuntaan”, on kaukaa haettu.⁹⁷ Samoin Riesenfeldin ehdotus, jonka mukaan Paavali valmistautui apostolintyöhönsä opiskelamalla ulkoa Jeesus-traditioita ollessaan kolme vuotta Arabiassa, on vähintään yksinkertaistava:⁹⁸ vaikka Paavali todennäköisesti tulkitse Jeesus-traditioita oman farisealaisen taustansa kautta, mikään ei osoita, että hän olisi aktiivisesti painanut muistiinsa näitä traditioita juuri Arabian-jaksonsa aikana. Sen sijaan Byrskogin käsitys Matteus-yhteisöstä ei vaikuta mahdottomalta: hä-

90 Ks. Gerhardsson, *Memory*, ss. 201–202. Myös Gerhardsson, *Reliability*, s. 73: ”En ole missään vaiheessa väittänyt, että Jeesus olisi ollut vain rabbi, ja vielä vähemmän hän oli tannaittisen kauden rabbi –”

91 Smith, ”Comparison”, ss. 174–175; Barrett, *Jesus and the Gospel Tradition*, ss. 9–10; Sanders ja Davies, *Studying the Synoptic Gospels*, s. 142; Kelber, *Oral and Written*, s. 14; Dunn, *Jesus Remembered*, s. 198; ks. Eve, *Behind*, s. 43.

92 Eve, *Behind*, s. 43, huolimatta hänen melko skeptisestä suhtautumisestaan Gerhardssonin yleisesitykseen.

93 Ks. esim. Mark. 6:7–13; Luuk. 9:1–6; 10:1–16; Matt. 9:36–10:15; Davids, ”The Gospels and the Jewish Tradition”, s. 84; Bird, ”Formation”, s. 126. Tämän tunnustaa myös Dunn, *Jesus Remembered*, s. 198, joka tästä huolimatta väittää, että muistiin painamiseen perustuva malli ei riitä selittämään traditiosta esiintyvää muuntelua.

94 Esitys terminologisista yhteyksistä löytyy artikkelista Bird, ”Formation”, s. 126.

95 Bird, ”Formation”, s. 126; ks. Riesenfeld, *The Gospel Tradition*, s. 16; Gerhardsson, *Memory*, ss. 290–291; idem, *Tradition*, s. 7. Huomaa kuitenkin Even, *Behind*, s. 41, kritiikki, että Uudessa testamentissa sana *παράδοσις* käyttää kristillisen tradition välittymisestä vain Paavali, ja hän voi heijastella omaa farisealaista taustaansa enemmän kuin Jeesuksen tai tämän opetuslasten opetusmenetelmiä (tämän huomioi jo Smith, ”Comparison”, ss. 169–176).

96 Ks. Bird, ”Formation”, s. 125; myös idem, *The Gospel of the Lord*, ss. 85–86.

97 Bird, ”Formation”, s. 125; ks. Riesner, *Jesus als Lehrer*, ss. 437–439; esim. Mark. 2:1, 3:20, 9:33.

98 Bird, ”Formation”, s. 125; idem, *The Gospel of the Lord*, ss. 85–86; ks. Riesenfeld, *The Gospel Tradition*, ss. 17–18; myös jo Riesenfeld, *The Gospel Tradition and its Beginnings*, ss. 19–20.

nen mukaansa tämän yhteisön jäsenet keskittyivät Jeesukseen opettajana, sovelsivat hänen opetuksiaan yhteisöelämäänsä ja välittivät niitä huolellisesti eteenpäin. Kun ottaa tuon ajan pedagogisen ilmapiiriin huomioon, ajatus on mahdollinen.⁹⁹

Vaikka traditionvälityksessä hyväksytään yleisesti jonkinlainen muistiinpainamisprosessi, Gerhardssonin malli ei selitä riittävästi Jeesus-traditioissa esiintyvää muuntelua.¹⁰⁰ Synoptisten evankeliumien kirjoittajilla ei näytä olevan tarvetta säilyttää muistiin painettua materiaalia kaavamaisen tarkassa muodossa.¹⁰¹ Gerhardsson hyväksyi jonkin verran variaatiota ja joustoa traditionvälityksessä, ja hän olisi todennäköisesti pitänyt tällaisia muutoksia yhteensopivina sen kanssa, mitä hän ehdotti rabbiinisten traditioiden mukaisesta sanatarkasta oppimisesta. Yksi hänen pääargumenteistaan oli, että suurin osa evankeliumitraditiosta on haggadista materiaalia, jossa usein esiintyy enemmän muuntelua kuin halakhisessa materiaalissa.¹⁰² Huolimatta siitä, että rabbiininen traditio ei pysynyt staattisena välitysprosessissa ja tar koitus oli säilyttää muodollisia tiivistelmiä puhujan alkuperäisten sanojen (*ipsissima verba*) sijasta,¹⁰³ on kyseenalaista, josko synoptisten tradition muunnelmat ovat vastaavia niiden rabbiinisten traditioiden kanssa, joihin Gerhardsson viittasi.¹⁰⁴ Tästä syystä hänen tarjoamansa selitys traditionvälityksen muuntelulle vaatii tarkennusta.

Vaikka ”eri silminnäkijöiden muistot olivat varmasti erilaisia” ja ”jokainen kahdestatoista päätodistajasta kertoi omalla tavallaan muistojaan ja tarinoitaan” aina alusta alkaen, myös muut opettajat kertoivat Jeesus-traditioita ”alusta alkaen ympäristössä, jossa paikalla ei ollut silminnäkijöitä”.¹⁰⁵ Tämän seurauksena traditiossa olisi esiintynyt väkisin muuntelua ja vapaampaa ilmaisua yhteisöissä, joissa samoista traditioista kerrottiin useampia erilaisia silminnäkijämuistoja ja tulkintoja. Kun opettajat kuulivat eri versioita samasta tarinasta eri apostoleilta, he todennäköisimmin ottivat jotain vapauksia kertoessaan itse tarinoita eteenpäin.¹⁰⁶

On myös väitetty, että traditionvälitysprosessia ei voi pitää joustamattomana ja ”systemaattisena tietosanakirjatiedon siirtämisenä”, koska Jeesus mielletään kierteleväksi opettajaksi, jolla oli kiire julistaa sanomaa valtakunnasta, joka ilmestyisi hetkenä minä hyvänsä.¹⁰⁷ Tämä kritiikki osuu ainakin osittain harhaan. Gerhardssonin

99 Byrskog, *Jesus the Only Teacher*, ss. 235, 329, 401; samoin Bird, ”Formation”, s. 125.

100 Esim. E. E. Ellis, ”The Synoptic Gospels and History”, B. Chilton ja C. A. Evans (toim.), *Authenticating the Activities of Jesus* (NTTS 28; Leiden: Brill, 1999), s. 56; Dunn, *Jesus Remembered*, s. 198; Bird, ”Formation”, ss. 124–125; Eve, *Behind*, ss. 41–42.

101 Eve, *Behind*, ss. 41–42; ks. esim. Matt. 5:3–11; Luuk. 6:20–26; Matt. 6:9–13; Luuk. 11:2–4.

102 Eve, *Behind*, s. 42; ks. Gerhardsson, *Memory*, ss. 334–335; idem, *Tradition*, ss. 31–47; idem, ”Illuminating”, ss. 298–299; idem, *Reliability*, ss. 51–57, 71, 79–81; idem, ”The Secret”, ss. 15–16. On kyseenalaista, onnistuiko Gerhardsson osoittamaan, että Jeesus-traditioissa löytyi vastaavasti ”haggadista” ja ”halakista” materiaalia.

103 Alexander, ”Orality in Pharisaic-Rabbinic Judaism”, ss. 172–176, 182; Eve, *Behind*, s. 42.

104 Eve, *Behind*, s. 42: ”Jos Gerhardsson olisi tyytynyt väittämään, että Jeesus-traditiot sisältävät Jeesuksen sanamuodon asemesta lähinnä pääajatuksen, tämä ei ehkä aiheuttaisi niin suuria ongelmia, mutta hän tekee selkeän eron sen välille, miten evankeliumit säilyttävät Jeesuksen sanat, ja millä tavalla muut Uuden testamentin kirjoittajat, kuten Paavali, käyttävät Jeesuksen opetuksen ydinajatuksia tai sen toistamista omin sanoin.”

105 Kankaanniemi, *Guards*, s. 62; myös Dunn, *Jesus Remembered*, s. 201, kommentoi Kelberin teosta *Oral and Written* sanomalla, että ”Jeesuksen puheiden suullinen esittäminen alkoi jo Jeesuksen elinaikana”.

106 Kankaanniemi, *Guards*, ss. 62–63.

107 Bird, ”Formation”, ss. 125, viittaus teokseen Crossan, *The Historical Jesus*, s. xxxi: ”Jeesus jätti jälkeensä ajattelijoita, ei muistiinpainajia; opetuslapsia, ei lausujia; ihmisiä, ei papukajvoja.”

väitteen ytimessä oli ajatus siitä, että tradition muodollinen opettaminen ja välittäminen oli erillistä siitä, miten sitä käytettiin muissa konteksteissa.¹⁰⁸ Ei ole vaikea kuvitella, että tämä koski myös tilannetta ”muissa kylissä”, joiden ”täytyi ehdottomasti saada kuulla valtakunnan evankeliumi”.¹⁰⁹ Gerhardssonin mallin kestävyyttä ei niinkään määritä se, millä tavalla traditioita käytettiin muissa sosiaalisissa tilanteissa, kuten kiireellisissä saarnatilanteissa. Tärkeämpää on se, oliko tämän lisäksi tilanteita, joissa Jeesuksen opetuslapset välittivät traditioita järjestelmällisesti eteenpäin. Ei ole vaikea kuvitella, että Jeesus olisi soveltanut aikansa tyyppillisiä oppimismenetelmiä opetuslastensa kanssa. Tietenkään tämä ei poista sitä, että erilaiset sosiaaliset tilanteet vaikuttivat traditionvälitykseen, tai sitä, että traditiota saatettiin versioida joustavasti.¹¹⁰

Yksi suurimmista Gerhardssonin esitystä vastaan nostetuista kritiikeistä on se, että hänen käsityksensä kahdentoista apostolin kollegiosta Jerusalemissa nähdään epäuskottavana.¹¹¹ Ensiksi täytyy huomata, että vaikka Gerhardsson painotti Jerusalemin seurakunnan johtajien asemaa, hän ei missään vaiheessa väittänyt, että Jerusalemi olisi ollut ainoa paikka, jossa suoritettiin ”sanan palvelusta”.¹¹² Hän myöhemmin pehmensi kantaansa sanomalla, että evankelistat ottivat traditionsa eri lähteistä.¹¹³

Loveday Alexander huomauttaa, että vastoin esitettyä kritiikkiä on mahdollista, että hellenististen koulukuntien esikuvan mukaisesti tällainen kollegio oli todella olemassa. Luukkaan kuvaus olisi ollut ymmärrettävä hänen lukijakunnalleen, ja he olisivat odottaneet tällaista kollegiota hellenististä koulutraditioitaustaa vasten. Lisäksi traditiot olivat merkittävässä osassa määrittämässä yhteisöjen identiteettiä, joten niiden kehittämistä tuskin jätettiin ”muistin armoille”.¹¹⁴ Tietenkään tämä argumentti ei pysty osoittamaan kollegion historiallisuutta: on yhtä mahdollista, että Luukas kehitti ajatuksen, koska hänen yleisönsä odotti tällaista. Toisaalta jopa Eve, joka muuten pitää Gerhardssonin mallia liian kirjanoppineisuuteen ja kirjoitukseen sidottuna, myöntää, että tällaisen kollegion olemassaoloa ei ole mahdotonta kuvitella, ainakaan, jos se toimi suullisesti.¹¹⁵

Gerhardssonin kohdalla on tärkeää huomioida myös keskustelu alkuseurakunnan auktoriteettihahmoista. Heidän rooliaan traditionvälityksen kontrolloinnissa ei tule aliarvioida.¹¹⁶ Rafael Rodríguez on kuitenkin todennäköisesti oikeassa, kun hän pitää Gerhardssonin luvun Apt. 15 luentaa liian spekulatiivisena. Gerhardssonin mukaan kyseessä on ”tyypillinen kuvaus yleisestä varhaiskristillisestä istunnosta”, ei

108 Ks. esim. Gerhardsson, *Memory*, ss. 330–331, 335; idem, *Reliability*, ss. 41–44; Byrskog, *Story as History*, s. 174; idem, ”Introduction”, s. 10.

109 Bird, ”Formation”, s. 125.

110 Mielestäni ei ole mahdotonta, että traditionvälityksessä olisi ollut mukana sekä muutosta hidastavia tekijöitä (esim. auktorisoidut silminnäkiät) sekä joustavuutta.

111 Esim. Bird, ”Formation”, s. 125; Davies, ”Reflections on a Scandinavian Approach”, ss. 25–27; Davids, ”The Gospels and the Jewish Tradition”, s. 87; Kelber, *Oral and Written*, s. 14; Eve, *Behind*, ss. 40–41, 44–45; Rodríguez, *Oral Tradition*, s. 36; ks. Gerhardsson, *Memory*, ss. 214–120, 330–331, 334.

112 Gerhardsson, *Memory*, s. 334.

113 Gerhardsson, *Reliability*, s. 50.

114 Alexander, ”Memory and Tradition in the Hellenistic Schools”, s. 152; ks. Eve, *Behind*, s. 41.

115 Eve, *Behind*, s. 41.

116 Eve, *Behind*, s. 45, myöntää, että ”olisi todellakin outoa, jos vuosi tai pari Jeesuksen kuoleman jälkeen Kahdellatoista ei olisi enää mitään merkitystä, tai jos joillakin henkilöillä ei olisi ollut paljon enemmän valtaa traditionvälityksessä kuin toisilla.”

”erityinen, varhaiskristillisyydessä epätyypillinen kokous, jossa Jerusalemin seurakunnan johtajat kerääntyivät *ad hoc* -tyylisesti ratkaisemaan merkittävän ja pitkään jatkuneen ongelman.”¹¹⁷ Lisäksi Rodríguezin mukaan Paavali esittää kirjeissään arvovaltaisia opillisia ja käytännön elävää sääteleviä lausuntoja ilman suoraa yhteyttä Jerusalemiin. Tämä viittaa siihen, että auktoriteetti jakautui varhaiskristillisyydessä laajemmin kuin vain Jerusalemin kahdentoista apostolin kollegiolle.¹¹⁸ Tästä huolimatta Paavali viittaa¹¹⁹ selvästi kahdentoista opetuslapsen auktoriteetti- ja silminnäkijäasemaan¹²⁰. Hän on vastahakoinen rikkomaan varhaiskristillistä auktoriteettikennettä kehittämällä vapaasti Jeesus-traditioita ”kahdentoista dynastian” aikana.¹²¹ Tätä ei tietenkään tule nähdä sen aliarvioimisena, että traditionvälityksessä samoista tapahtumista oli variaatiota eri kertomiskertojen ja erilaisten traditiomuotojen tähden, ja nämä variaatiot löytyvät lopulta kirjoitetuina evankeliumeista.¹²²

Kaiken kaikkiaan Gerhardssonin malli käänsi tutkijoiden huomion ”muistin oleelliseen rooliin kirjoitetun ja ennen kaikkea suullisen tradition kohdalla”, ja nosti ”laininlyödyn diakronisen näkökulman muutokriittiseen ohjelmaan.”¹²³ Kuitenkin nämä tekijät on tunnustettu vasta viime aikoina. Vaikka jotkut ovat ilmaisseet, että olisi vaikea kuvitella, että Gerhardssonin malli kuvaisi koko traditionvälitysprosessia yksityiskohtaisesti Jeesuksen saarnaamisesta aina evankeliumien kirjoittamiseen asti,¹²⁴ hänen perusanalogiansa traditionvälityksestä ja muistin roolista perustuvat historialliseen aineistoon ja vaikuttavat lähtökohtaisesti uskottavilta.

Jotkut tutkijat, jotka ovat muuten olleet erittäin kriittisiä Gerhardssonin mallia kohtaan, ovat tunnustaneet hänen teoriansa ansiot. Werner Kelber, Gerhardssonin arkkikriitikko, huomauttaa positiiviseen sävyyn ”Gerhardsson – kehitti selitysmallin, joka kykeni selittämään traditionvälitysprosessin historiallista puolta ja niitä konkreettisia tekniikoita, joita käytettiin tradition välittämisessä ja vastaanottamisessa.”¹²⁵ Myös Eric Eve, joka ei ole vakuuttunut Gerhardssonin yleisesityksestä, toteaa, että tämän ”väite, että alkuseurakunta olisi ollut kiinnostunut säilyttämään Jeesus-traditioita ja olisi pitänyt joitakin ihmisiä erityisen arvovaltaisina välittämään näitä, on a priori uskottavampi kuin muutokriitikkojen päinvastainen ajatus.”¹²⁶ Vii-

117 Rodríguez, *Oral Tradition*, s. 36; ks. Gerhardsson, *Memory*, ss. 245–261.

118 Rodríguez, *Oral Tradition*, s. 36.

119 Esim. 1. Kor. 9:1–5; 15:3–11; Gal. 1:11–19; 2:1–10. Erityisesti Pietarin asema.

120 Kahdentoista apostolin historiallisuudesta ks. J. P. Meier, ”The Circle of the Twelve: Did It Exist During Jesus’ Ministry”, *JBL* 116 (1997), ss. 635–672; idem, *Companions and Competitors*, ss. 125–197; J. E. Charlesworth, *Jesus within Judaism* (New York: Doubleday, 1988), ss. 136–138; myös Sanders, *Jesus and Judaism*, s. 326.

121 Kankaanniemi, *Guards*, ss. 60–62, erit. s. 62. 1. Kor. 7:12 ilmaisee, että Paavali ei luonut tyhjästä Jeesuksen lausumia. Tästä syystä on uskottavaa, että ”Paavalin vastaanottamat Jeesus-traditiot, jotka hän oletti myös seurakuntien tuntevan, olivat peräisin pääasiassa Jerusalemissa”.

122 Ks. Kelber, *Oral and Written*, s. 21: ”vaikka he [kaksitoista opetuslasta] olivat tärkeitä traditionvälittäjiä, he eivät olleet ainoita – emme voi jättää pois laskuista sitä, että ’tavallinen kansa’ kertoi tarinoita – auktoriteettihahmot voivat vaikuttaa kertomiseen, mutta eivät kokonaan kontrolloida puhumista siinä mittakaavassa, missä Gerhardsson kuvittelee.”

123 Byrskog, ”Introduction”, s. 11.

124 Ks. Eve, *Behind*, s. 45; Mournet, *Oral Tradition and Literary Dependency*, s. 64. Erityisesti, kun otetaan huomioon erot, joita on Galilean maaseudulla, joissa Jeesus toimi, kahdentoista opetuslapsen päämajassa Jerusalemissa ja Paavalin työkentällä pakanakaupungeissa.

125 Kelber, ”Conclusion: The Work of Birger Gerhardsson in Perspective”, ss. 173–206, erit. s. 177.

126 Eve, *Behind*, s. 45.

mein Rafael Rodríguez, joka tyrmää Gerhardssonin ajatuksen traditionvälityksestä liian tiukkana ja joustamattomana, sanoo, että ”Gerhardsson – – tunnistaa oikein, mitä varhaiset kristityt ajattelivat, kun he välittivät aitoja traditioita Jeesuksen opetuksista ja teoista – – Jeesuksen opetuslapset painoivat hänen opetuksiaan muistiin ja välittivät niitä tässä muodossa – – Tätä voidaan pitää merkittävänä edistysaskeleena Uuden testamentin tutkimuksen muotokriittisen koulukunnan perinnöstä.”¹²⁷

3. Johtopäätökset

Kokoavasti voidaan sanoa, että Birger Gerhardsson pyrki kiinnittämään tutkijoiden huomion siihen, että Jeesus-traditioiden välitysprosessi on yhteydessä historiallisiin traditionvälitysmenetelmiin, kuten ulkoa opettelemiseen ja toistamiseen. Vaikka hänen sanansa kaikuivat aluksi kuuroille korville, ne ovat saaneet myöhemmät tutkijat tunnistamaan, että alkuseurakunnassa oli auktoriteettihahmoja, joilla oli mahdollisuus vaikuttaa traditionvälitysprosessiin. Tämä on vastoin muotokriittisen paradigman ajatusta nimettömistä yhteisöistä: Gerhardssonin mukaan ensimmäiset kristityt opettelivat ulkoa sanoja, joiden he ajattelivat olevan aitoja kertomuksia Jeesuksen opetuksista ja teoista. Nyt myöhemmin on esitetty näkemyksiä, joilla on yhtymäkohtia Gerhardssonin näkemyksen kanssa. Nämä ovat ohjanneet tutkimuksen suuntaa tavalla, joka ei Gerhardssonille itselleen ollut vielä mahdollista.

127 Rodríguez, *Oral Tradition*, s. 35.